

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

pro:

ZDEŇKA JANKOVSKÉHO

studijní program:

Hospodářská politika a správa (6202R)

studijní obor č. 63-97-711

Pojišťovnictví

Vedoucí katedry Vám ve smyslu zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a navazujících předpisů určuje tuto bakalářskou práci:

Název tématu:

Ekonomická analýza penzijní otázky

Zásady pro vypracování:

1. Analýza základních systémů důchodového zabezpečení, zejména s ohledem na jejich celkovou efektivitu
2. Analýza rizik existujících v jednotlivých systémech důchodového zabezpečení
3. Analýza nutnosti a vhodnosti státních zásahů v sektoru důchodového zabezpečení

KPO / POJ

Rozsah bakalářské práce: 25 - 30 stran

Doporučená literatura:

Vostatek, J.: Sociální a soukromé pojištění, Codex Bohemia, Praha 1996
Rothbard, M., N.: Man, Economy and State, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 1998
Mises, L.: Human Action, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 1999
časopisy: Pojistný obzor, Pojistné zprávy

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Eva Ducháčková, CSc.

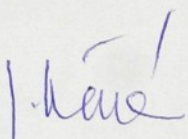
Konzultant: Ing. Robin Jirásko

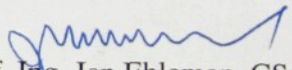
Termín zadání bakalářské práce: 24.10.2001

Termín odevzdání bakalářské práce: 24.5.2002

L.S.

prof. Ing. Jara Kaňoková, CSc.
vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Ehleman, CSc.
děkan Hospodářské fakulty

Technická univerzita v Liberci Hospodářská fakulta

Studijní program: 6202 - Hospodářská politika a správa
Studijní obor: Pojišťovnictví

Ekonomická analýza penzijní otázky

Economic analysis of pension problem

Číslo závěrečné práce:
BP – PO – KPO – 201

ZDENĚK JANKOVSKÝ

Vedoucí práce: Ing. Eva Ducháčková, CSc. – Katedra pojišťovnictví

Konzultant : Ing. Robin Jirásko – Hospodářská fakulta Technické univerzity v
Liberci

Počet stran: 34 Počet příloh: 0

Datum odevzdání

24. května 2002

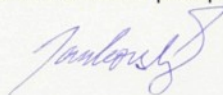
Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury pod vedením vedoucího a konzultanta. Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 o právu autorském, zejména §60 (školní dílo) a §35 (o nevýdělečném užití díla k vnitřní potřebě školy). Beru na vědomí, že TUL má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé práce a prohlašuji, že souhlasím s případným užitím mé práce (prodej, zapůjčení apod.) Jsem si vědom toho, že užití své bakalářské práce či poskytnutí licenci k jejímu užití mohu jen se souhlasem TUL, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených univerzitou na vytvoření díla (až do její skutečné výše).

Po pěti letech si mohu tuto práci vyžádat v Univerzitní knihovně TU v Liberci, kde je uložena, a tím výše uvedená omezení vůči mé osobě končí.

V Liberci dne 23.5.2002

Vlastnoruční podpis

Resumé

Bakalářská práce obsahuje analýzu penzijní otázky z různých úhlů pohledu. Autor se zabývá vedle přístupu jednotlivce k důchodovému zabezpečení zejména analýzou hlavních přístupů ke konstrukci systémů důchodového zabezpečení. Vedle analýzy rizik, kterým čelí jednotlivé důchodové systémy najde čtenář v práci analýzu efektivnosti jednotlivých systémů a vhodnosti státních zásahů v tomto sektoru ekonomiky. Práce je rozdělena do třech částí po průzkumu současného stavu autor v teoretické části analyzuje různé přístupy ke konstrukci systému důchodového zabezpečení, které jsou rozděleny podle úrovně státních zásahů, v části vlastní návrh řešení nabízí autor možný způsob odstátnění důchodového zabezpečení v kontextu s přidružováním České republiky k Evropské unii.

In this work author analyses the pension problem from different points of view. Next to each individual's approach to social security is author analyzing main approaches to construction of social security systems. Together with the analyses of risks, which are faced by particular social security systems can reader find efficiency analyses of each discussed system and analyses of suitability of state intervention in this part of economy. Work is divided into three sections, after the survey to nowadays situation follows theoretical part where author analyses different approaches to construction of social security system. Systems are divided by course of state interventions. In conclusion author offers possible method of denationalization of social security system in context with the association of Czech republic into the structures of European Union.

Seznam zkratek a symbolů

ČR – Česká republika

EU – Evropská unie

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

PAYG – Průběžně financovaný systém důchodového zabezpečení z anglického

Pay – As – You – Go

resp. – respektive

vyd. - vydání

Obsah

Prohlášení	4
Resumé	5
Seznam zkratk a symbolů	6
Obsah	7
Úvod	8
Průzkum současného stavu	10
Teoretická část	11
Důchodové zabezpečení pohledem jednotlivce	12
Důchodové zabezpečení pohledem státu	13
Sociální výdobytky za které „vděčíme“ odborům	15
Systémy důchodového zabezpečení	17
PAYG - neboli průběžně financovaný systém	21
Povinné spoření respektive pojištění	25
Spoření	25
Povinné pojištění	25
Systém důchodového zabezpečení založený na dobrovolnosti	28
Systém důchodového zabezpečení kombinovaný	29
Vlastní návrh řešení	30
Závěr	32
Seznam použité literatury	34

Úvod

V této práci je diskutován nanejvýše aktuální problém *penzijní otázky*. Otázky, která se týká každého a tedy i otázky o kterou se každý ve větší či menší míře zajímá. Současný sociální systém demotivuje občany od individuálního zabezpečení pro případ realizace rizika invalidity, nejen v důsledku stáří. Přístup nejen evropských zemí, ve kterých je hluboce zakořeněn sociální systém, lze charakterizovat tak, že žádný politik nechce rozezlít své voliče tím, že by jim snížil pocit bezpečí pro případ neschopnosti dostatečného hmotného zabezpečení vlastními silami. Vedle toho je zřejmé, že současný stav, kdy je naprostá většina důchodových systémů založena na průběžném financování, je z dlouhodobého hlediska neudržitelný. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl ve své Bakalářské práci touto problematikou zabývat a na základě ekonomické analýzy vyvodit doporučení pro řešení daného problému.

Ve světových ekonomikách nenajdeme systém, který by byl reformován častěji než systém důchodového zabezpečení.

Jen v letech 1992-1996 došlo k částečné či radikální penzijní reformě ve 125 zemích. Většinou se jednalo o částečné kroky- nejčastěji o změnu příspěvkové sazby (51 případů), dále o změnu formule pro výpočet penze (24) a změnu věku odchodu do důchodu (15).¹

Důvodem tohoto reformování je změna trendu demografického vývoje ve vyspělých ekonomikách způsobená zvyšováním kvality zdravotní péče jejímž důsledkem je nárůst průměrné délky života a změnou přístupu mladých lidí k otázce založení rodiny.

¹ Kreidl, V.: Reforma penzijního systému, str. 29, 1.vyd., Praha, 1997

Cílem následující práce je seznámit čtenáře s různými možnostmi konstrukce systémů důchodového zabezpečení a analýza efektivity a rizikovosti jednotlivých systémů důchodového zabezpečení.

Vedle běžného, makroekonomického a sociologického, přístupu k řešení dané otázky nalezne čtenář v této práci rovněž přístup individuální, který se zabývá přístupem jednotlivce k důchodovému zabezpečení zejména ve vztahu k exogenním podmínkám, kterým se musí přizpůsobit.

Průzkum současného stavu

Nosnou částí této práce je analýza systémů důchodového zabezpečení. Abychom mohli tyto systémy analyzovat je nezbytně nutné úvodem této práce seznámit čtenáře s možnými a prakticky využívanými finančními technikami. Pro tento účel použijeme rozdělení těchto finančních technik, které použil ve své práci *Sociální a Soukromé Pojištění* prof.Vostatek.

Šest základních (finančních) metod (realizace) sociálního zabezpečení (lze se také setkat též s termínem finanční techniky sociálního zabezpečení):²

- *Spoření*
- *Soukromé pojištění*
- *Podnikové zaopatření*
- *Sociální pojištění*
- *Státní zaopatření*
- *Sociální pomoc*

Nyní je vhodné definovat si pojem systém důchodového zabezpečení, jak bude používán v této práci. Pod tímto pojmem se skrývají různé kombinace výše zmíněných technik, které můžeme shrnout pod obecně používaný pojem „pilíře“ systému důchodového zabezpečení. Budu-li v této práci hovořit o prvním pilíři důchodového zabezpečení, mám tím namysli průběžně financované důchodové zabezpečení (dále jen PAYG z anglického Pay – As – You – Go), pod pojmem druhý pilíř důchodového zabezpečení by měl čtenář vidět systém povinného spoření respektive pojištění a pod pojmem třetí pilíř důchodového zabezpečení aktivity dobrovolného zajišťování se pro případ invalidity.

Vzhledem k tomu, že se v rámci této práce budu snažit dojít k závěrečnému doporučení, které by bylo vhodné pro Českou republiku v době, kdy je na prahu

² Vostatek, Jaroslav: *Sociální a Soukromé Pojištění*, str.50, 1.vyd Praha, 2000

vstupu do EU, je z mého úhlu pohledu nanejvýš vhodné provést průzkum současného stavu práve na České republice.

Systém sociálního zabezpečení v ČR je založen na prvním pilíři důchodového zabezpečení. Konstrukce dávek kombinuje jednotnou výměru pro všechny důchody a procentní výměru odvozenou z dosahovaných výdělků a délky doby pojištění. Výsledný produkt se vyznačuje vysokou mírou sociální solidarity s rozsáhlou příjmovou redistribucí. Systém je jednotný, s určitou odchylkou pro osoby samostatně výdělečně činné. Uzákoněný mechanismus valorizací sleduje zachování reálné hodnoty důchodů. Druhým, doplňkovým pilířem je penzijní připojištění podporované státním příspěvkem a soukromé životní pojištění podporované:

1. Daňovým zvýhodněním fyzických osob: Pojištěný, může na základě pojistné smlouvy uzavřené mezi ním a pojišťovnou odečíst od základu daně z příjmů zaplacené pojistné na soukromé životní pojištění až do výše 12.000 Kč ročně.
2. Daňové zvýhodnění zaměstnavatelů: Pojistné, které hradí zaměstnavatel za své zaměstnance na základě pojistné smlouvy uzavřené mezi zaměstnancem jako pojistníkem a pojišťovnou je považováno za výdaje vynaložené na dosažení, zajištění a udržení zdanitelných příjmů, maximálně však do výše 8.000 Kč za zdaňovací období nebo jeho část.

Teoretická část

Předtím, než se začneme zabývat jednotlivými možnostmi kombinací finančních technik důchodového zabezpečení je nutné vystavět si teoretickou kostru, jejíž pomocí si vytvoříme prostor pro možnost ohodnocování jednotlivých systémů.

Chceme-li analyzovat penzijní otázku, musíme vycházet ze dvou úhlů pohledu na tuto problematiku. Tím prvním, je pohled jednotlivce, který stojí před problémem, jak řešit situaci díky níž se stane invalidním. Druhým pohledem, který je nutno brát

v potaz je účelnost státních zásahů a z toho vyplývajících závazků státu v sektoru důchodového zabezpečení.

Důchodové zabezpečení pohledem jednotlivce

V nadpisu k této subkapitole záměrně nepoužívám pojem občan, tento pojem spadá daleko spíše do pohledu na důchodové zabezpečení z hlediska státu a dostaneme se k němu v další fázi práce.

Jednotlivec, žijící ve společnosti se střetává s mnoha riziky. Za jedno z nejpodstatnějších rizik lze považovat riziko invalidity. Invaliditu můžeme definovat jako ztrátu schopnosti zajistit sobě a své rodině příjem. Je velmi důležité používat při uvažování o důchodovém zabezpečení právě pojem invalidita a nezaměňovat jej s pojmem stáří. Invalidita v důsledku opotřebování organismu věkem je pouze jedním, i když nejdůležitějším rizikem, kterému člověk čelí.

Nevyvratitelným axiomem, ze kterého budeme vycházet je fakt, že člověk jedná.

Lidské jednání je cílevědomé chování. Nebo můžeme říci: Jednání je vůle transformovaná v činnost, je snahou o dosažení cílů, je jedincovou smysluplnou odpovědí na stimuly a podmínky v jeho okolí, je jedincovým vědomým přizpůsobováním se všem exogenním podmínkám, které determinují jeho život.³

Stavem spokojenosti nebo spíše uspokojení můžeme nazvat takový stav lidské bytosti, který nemůže a ani nepovede k žádnému jednání. Jednající člověk se snaží nahradit méně uspokojivý stav stavem více uspokojivým. Jeho mysl si představuje podmínky, které mu vyhovují více. Jeho jednání je tedy vedeno snahou o dosažení stavu, po kterém touží. Pobídkou, která uvede jedince v činnost je vždy nějaká nepříjemnost či překážka. Naprosto spokojený člověk by neměl důvod jakkoliv se snažit o změnu věcí. Takový člověk by neměl ani přání ani touhy; byl by naprosto šťasten. Nejednal by; prostě by žil bez jakýchkoliv starostí.

*Pro to, aby člověk jednal ovšem nestačí nepříjemnost a představa uspokojivějšího stavu. Je třeba ještě jedna podmínka: očekávání, že cílevědomé chování je schopno odstranit, či alespoň zmenšit pocíťovanou nepříjemnost.*⁴

Účel výše zmíněné citace z Misesovi *Human Action*, bude čtenářovi jasný než ukončíme tuto subkapitolu.

Jedinec nežije ve vakuu a podle toho se také chová. Spolu s jeho stárnutím nevyhnutelně dojde buď k tomu, že zemře nebo k tomu, že si v důsledku invalidity nebude schopen uspokojit všechny své potřeby, případně potřeby jeho rodiny. Tento fakt, pro naši analýzu jej definujeme jako nepříjemnost, každý jedinec vnímá. Tuto nepříjemnost se snaží eliminovat, tedy snaží se dosáhnout uspokojivějšího stavu. Nyní si položíme otázku: „Jaké cílevědomé chování je schopno ji odstranit?“ Na tuto otázku je mnoho odpovědí, pokusme se však odpovědět pomocí dříve zmíněných finančních technik.

Spořením můžeme kvalifikovaně eliminovat pouze část rizika a to invaliditu v důsledku stárání. Pomocí soukromého pojištění můžeme eliminovat prakticky všechna rizika spojená s invaliditou, zde je otázkou vhodná kombinace produktů pro krytí rizik, tento praktický problém zde ovšem řešit nebudeme. Vhodná kombinace těchto produktů závisí na exogenních vlivech, jejichž podstatnou část nalezneme ve zbylých čtyřech finančních technikách podnikovém zaopatření, sociálním pojištění, státním zaopatření a způsobu poskytování sociální pomoci.

Důchodové zabezpečení pohledem státu

Chceme-li seriózně diskutovat problematiku penzijní otázky nemůžeme se vyhnout alespoň částečné analýze toho, co pro nás v této diskusi má stát představovat. Nevíme-li o kom mluvíme, nemůžeme určit jeho cíle.

³ Mises, Ludwig von: *Human Action*, str. 11, 3. vyd. San Francisko, 1966

⁴ Mises, Ludwig von: *Human Action*, str. 13, 3. vyd. San Francisko, 1966

Na otázku; „Co to je stát?“ lze odpovědět mnoha způsoby, podle mne je správnou odpovědí: „Stát jsou jeho občané.“ V tuto chvíli musíme hledat odpověď na další otázku a tou je: „Kdo reprezentuje vůli občanů?“ Nasnadě je jednoduchá odpověď: „Jejich političtí reprezentanti.“ Tato odpověď je podle mého názoru chybná, jak si ukážeme v další části této subkapitoly, nicméně pro potřeby naší analýzy v tuto chvíli dostačující.

Jednání politika můžeme samozřejmě definovat stejně jako jednání kteréhokoliv jedince. Za nesnázi, které je politik postaven můžeme označit možnost, že nebude u moci, uspokojivějším stavem pro něj je, být u moci, tedy vládnout. A za cílevědomé jednání, které vede k uspokojivému stavu můžeme označit slibování občanovi, že jeho zvolením dosáhne uspokojivějšího stavu.

Za typické jednání politických představitelů můžeme označit toto prohlášení, které nikdy žádný politik neřekl a s největší pravděpodobností tak ani neučiní.

Dokud bude naše strana u vlády, budeme rozšiřovat naší popularitu bezmezným utrácením. Nechceme rozezlít naše přátele snižováním vládních výdajů. Chceme, aby se voliči cítili šťastní a toho dosáhneme pomocí politiky levných peněz, která, jak víme, má krátkou životnost. Později, když se naši oponenti dostanou k vládě, objeví se nevyhnutelné dopady naší expanzionistické politiky. Pak je budeme osočovat z toho, že se dopustili chyby a budeme požadovat, aby vyrovnali státní rozpočet.

Zde se dostáváme k meritu problému průběžného systému důchodového zabezpečení. Přestože je zřejmé, že tento systém je nadále neudržitelný nenachází se politici, kteří by kromě tohoto konstatování přišli s doporučením řešení. Všechny cesty vedoucí z tohoto začarovaného kruhu totiž vedou přes rozezlení voličů. Systém průběžného financování je založen na mezigenerační solidaritě, problém, který nám přináší rozvoj zdravotnictví a zodpovědnějšího přístupu mladých lidí vidících náklady rodiny nutně ústí k tomu, že PAYG se dostává do finančních problémů z demografických důvodů.

Systém průběžného financování je systémem založeným na důvěře generace platící do tohoto systému, že budoucí generace splní závazky, které na ní uvalují současní politici.

Pokusme se nyní odpovědět na otázku; „Co je cílem státu?“ Za uspokojivou odpověď bych označil; „Dosáhnout co největší spokojenosti občanů při co nejnižších nákladech.“

Sociální výdobytky za které „vděčíme“ odborům

Kdykoliv zákon nebo nátlak odborů uvalí na zaměstnavatele dodatečné výdaje ve prospěch zaměstnanců, mluví lidé o „sociálních výdobytcích.“ V tomto je obsažena myšlenka, že takovéto „výdobytky“ dostávají zaměstnanci ke svým platům nebo mzdám navíc, že by jich bez zákona nebo odborů nebylo. Předpokládá se, že pracovníci dostávají něco za nic.

Tento pohled je naprosto chybný. To co bere zaměstnavatel v potaz při rozhodování zda zaměstnat dalšího dělníka či naopak jich určité množství propustit je vždy hodnota služeb, které mu poskytují nebo by mu mohli poskytovat ve srovnání s tím jaké na ně jsou náklady. Protože žádné podnikání nemůže být z dlouhodobého hlediska založeno na ztrátě bude tedy marginální dělník propuštěn resp. nebude najat.

Při této kalkulaci bere zaměstnavatel v potaz nejen mzdu, kterou od něj zaměstnavatel získá, ale i všechny další náklady, které jsou spojeny s jeho najmutím. Výsledkem tedy je, že všechny tyto „sociální výdobytky“ dopadají na zaměstnance. Jejich efekt je stejný jako navýšení mzdy.

Na volném trhu práce mají mzdy tendenci směřovat k výši za kterou jsou zaměstnavatelé ochotni zaměstnance najmout a všichni pracovníci ochotní za takovou mzdu pracovat jsou schopní práci najít. Na takovém trhu převládá

tendence k plné zaměstnanosti. Ovšem jakmile do tohoto systému vstoupí zákony a odbory, které tuto mzdu uměle navyšují tato tendence zmizí. Pak jsou zaměstnanci propouštěni a státu vznikají dodatečné výdaje na nezaměstnané. Důvod je ten, že uměle zvednuté mzdy umožňují zaměstnavatelům najmout pouze menší množství pracovní síly. Zatímco na volném trhu s pracovní silou je nezaměstnanost pouze frikční. K tomuto fenoménu dochází vždy, když jsou odbory nebo vláda úspěšní při navýšení mzdy nad úroveň potenciálu trhu práce.

Dosáhnou-li odbory toho, že jsou zaměstnavatelé povinni přispívat zaměstnancům na důchody, dosáhnou pouze toho, že omezí zaměstnancům možnost volby co dělat s penězi, které by si jinak odnesli domů. Z ekonomického hlediska není pro zaměstnavatele žádný rozdíl mezi tím, zda jsou zaměstnancům vypláceny vyšší mzdy nebo zda jsou zaměstnavatelé povinni jim přispívat na důchodové zabezpečení. Z druhé strany naopak pro zaměstnance není nárok na důchod darem od zaměstnavatele. O tento nárok, kterého pomocí odborů dosáhne se snižuje jeho mzda. V konečné fázi je tedy nárok na důchod omezením pracovníkovi svobody využívat svůj příjem podle svých představ. Je donucen snížit svou současnou spotřebu za účelem svého zajištění ve stáří. Nesmyslnost tohoto způsobu povinného přispívání na důchodové zabezpečení si nejlépe můžeme ukázat na příkladu osoby trpící virem HIV.

Takový člověk má před sebou již pouze krátký život s limitovanými finančními prostředky, z nichž po něm bude požadováno akumulovat určitou částku, za účelem důchodového zabezpečení, které je pro něj vpravdě bezcenné.⁵

Účelem krátké analýzy v této subkapitole bylo poukázat na to, že nárok na důchod, který zaměstnanec získává od svého zaměstnavatele není prostě darem zaměstnavatele zaměstnanci. Zamyšlení se čtenáře povede k pochopení, že nákladem na pracovní sílu pro zaměstnavatele není jeho čistá mzda ani jeho

hrubá mzda, naopak jeho nákladem jsou všechny výdaje na jeho zaměstnání, jejichž hlavní součástí je velehrubá mzda (jak trefně nazval prof. Vostatek hrubou mzdu plus příspěvky na sociální a zdravotní pojištění placené zaměstnavatelem).

Systémy důchodového zabezpečení

Vzhledem k tomu, že můj přístup k penzijní otázce v této práci se soustřeďuje na vhodnost státních zásahů v sektoru důchodového zabezpečení, provedu rozdělení těchto systému netradičně a to následovně:

1. Systém důchodového zabezpečení řízený státem
2. Systém důchodového zabezpečení založený na dobrovolnosti
3. Systém důchodového zabezpečení kombinovaný

Systém důchodového zabezpečení řízený státem

Tento systém je založen na kombinaci těchto finančních technik:

- Sociální pojištění
- Státní zaopatření
- Sociální pomoc
- Podnikové zaopatření (je-li požadováno ze zákona)

Sociální pojištění je preferovaným statkem, i při existenci ideálního soukromého pojistného trhu je důvodem pro státní zásah podceňování (sociálních) rizik ze strany části obyvatelstva. Vychází se přitom z teze, že stát nemůže ponechat v bídě např. starce jen proto, že si nepořídil odpovídající zabezpečení ve stáří. **Povinným pojištěním nutí vláda jednotlivce pro jejich vlastní dobro.** Lze se však setkat s názory, že jednotlivci nejsou „krátkozrací“, že jejich jednání je zde

⁵ Friedman, M.: Speaking the truth about social security reform, CATO INSTITUTE – Briefing Papers, č. 46, Washington, 4/99

výrazem racionální volby – dávají přednost dnešní spotřebě, podstupují riziko nedostatku příjmů v budoucnu.⁶

Výše zmíněná citace je používána většinou obhájců státních zásahů v sektoru důchodového zabezpečení. Ve zvyrazněné části je patrné jak lehce se stává z mýtů všeobecně přijímaná pravda, většina lidí by se bez upozornění na kontradikci, kterou toto prohlášení v sobě obsahuje, tedy, že přinucením někoho k tomu, aby dělal něco, co nechce dosáhneme zvýšení jeho blahobytu, ani nepozastavila. Jednající člověk demonstruje své preference.

Člověk disponuje prostředky neboli zdroji, které používá, aby dosáhl různých cílů. Těmito zdroji může být čas, peníze, pracovní úsilí, půda, kapitálové statky a další. Těchto zdrojů člověk využívá za účelem dosažení nejpreferovanějších cílů. Z jeho jednání můžeme vyvodit, že jednal tak, aby uspokojil přání a preference, jichž si cení nejvíce.

Koncept demonstrováných preferencí spočívá jednoduše v následujícím: preference člověka se projevují, tedy jsou demonstrovány jeho skutečnou volbou.⁷

Koncept demonstrováných preferencí jak jej definoval prof. Rothbard, tedy koncept vycházející ze skutečné volby, vytváří základní stavební kámen logické struktury ekonomické analýzy, zvláště pak analýzy užitku a blahobytu. Na tomto místě je vhodné zdůraznit fakt, že blahobyt a užitek může být hodnocen pouze subjektivně, tzn. že žádný politik ani úředník není a ani nemůže být schopen určit preference všech jedinců žijících ve společnosti.

Právě na nemožnosti ekonomické kalkulace v socialistické, tedy centrálně řízené, společnosti ztroskotál komunistický experiment, jehož jsme byli svědky, a jako Češi bohužel i účastníky, ve 20. století. Ekonomická kalkulace je možná pouze za předpokladu efektivního fungování trhu, který umožňuje ohodnocování jednotlivých statků a služeb na základě projevovaných přání spotřebitelů.

⁶ Vostatek, Jaroslav: Sociální a Soukromé Pojištění, str.65, 1.vyd Praha, 2000 – zvyraznění přidáno

Státní zaopatření jako metoda realizace sociálního zabezpečení spočívá v úhradě výdajů tohoto zabezpečení v rámci státního rozpočtu. Obecně vzato mohou být takto financovány kterékoliv dávky sociálního zabezpečení. **Systém státního zaopatření je v tomto smyslu alternativou k systému sociálního pojištění.** V některých zemích jsou takto financovány penze, nebo zdravotní péče, nebo rodinné dávky.⁸

U této metody bych chtěl zejména zdůraznit její propojenost se systémem sociálního pojištění. Ve zvýrazněné části citace nazývá prof. Vostatek systém státního zaopatření alternativou k systému sociálního pojištění. Situace v ČR se ovšem dá definovat i z jiného úhlu pohledu.

Podle mého názoru by bylo správné nazývat český systém sociálního pojištění systémem státního zaopatření. Důvod je zřejmý, „pojistné“ na sociální zabezpečení placené v ČR je daní z příjmů, která je redistribuována prostřednictvím státu. Iluze, že vznik státní sociální pojišťovny oddělí tyto prostředky od státního rozpočtu je jednoduše řečeno naivní, neboť i nadále bude o použití těchto prostředků rozhodovat zákonodárny sbor.

Sociální pomoc jako metoda realizace sociálního zabezpečení je charakterizována poskytováním dávek za podmínky sociální potřeby. Sociální potřeba může být přitom definována různými způsoby.⁹

Definice sociální potřeby lze provádět mnoha způsoby, mj. na základě příjmů jednotlivce či rodiny, nebo na základě nemajetnosti.

Pro metodu sociální pomoci je charakteristické, že se vyhýbá zkoumání příčiny vzniku stavu sociální potřeby na rozdíl od systému sociálního pojištění, jehož dávky jsou vypláceny na základě příspěvků do tohoto systému.

⁷ Rothbard, M.N.: Ekonomie státních zásahů, str.18, 1.vyd. Praha, 2001

⁸ Vostatek, Jaroslav: Sociální a Soukromé Pojištění, str.67, 1.vyd Praha, 2000 – zvýraznění přidáno

⁹ Vostatek, Jaroslav: Sociální a Soukromé Pojištění, str.69, 1.vyd Praha, 2000

Podnikové zaopatření vzniklo jako metoda realizace sociálního zabezpečení většinou koncem minulého století jako přímý důsledek zavedení institutu odpovědnosti zaměstnavatele za škody vznikající zaměstnancům při pracovních úrazech a později i nemocech z povolání. Tento institut byl zvláště významný v podmínkách, kdy neexistovalo sociální nemocenské a důchodové pojištění.

Podnikové zaopatření spočívá v tom, že firma poskytuje svým zaměstnancům dávky sociálního zabezpečení ze svých prostředků, a to buď na **základě zákona** nebo po dohodě se zaměstnanci – ať již na základě iniciativy zaměstnanců (**odborů**) či vedení firmy.¹⁰

Problematikou tohoto přístupu k důchodovému zabezpečení jsme se již zabývali v subkapitole *Sociální výdobytky za které „vděčíme“ odborům* a její další rozvádění na tomto místě nepovažuji za účelné.

Podmínkou pro to, abychom mohli označit důchodový systém za systém státem řízený je, že představitelé státu rozhodují o způsobu výběru příspěvků do tohoto systému a o jejich rozdělování. Do tohoto systému tedy zapadají první dva pilíře systému důchodového zabezpečení jak byly definovaný v kapitole *Průzkum současného stavu*.

Pokusme se nyní podívat na tento systém z hlediska jeho efektivity a rizikovosti. Za účelem lepšího pochopení tohoto systému budeme nejprve analyzovat oba pilíře individuálně.

¹⁰ Vostatek, Jaroslav: Sociální a Soukromé Pojištění, str.61, 1.vyd Praha, 2000 – zvýraznění přidáno

PAYG - neboli průběžně financovaný systém

Tento daňový systém čelí krizi z důvodu změny demografického vývoje, viz. tabulka č.1 a tabulka č.2 na konci této subkapitoly.

Chceme-li si učinit závěry týkající se efektivity tohoto systému, zejména ve vztahu k budoucnosti, je vhodné zde zdůraznit, že již nyní do něj přispívají všichni zaměstnanci více než jednou třetinou ze své velehrubé mzdy. Není důvod domnívat se, že by došlo ke změně tendencí v demografickém vývoji a návrhy týkající se podpory imigrace, které jsou v současnosti často prezentovány jako řešení nelze považovat za řešení vhodné, vzhledem k tomu, že vedou pouze k oddálení nutnosti provedení reformy systému důchodového zabezpečení.

Vzhledem k tomu, že každé pojištění je spojeno s režii, je nekompetentní přístup při němž se režie pojištění nebere na zřetel. Správní náklady na veřejné penze jsou součástí výdajů na tyto penze a podobně je tomu i s režii soukromého pojištění. Soukromé pojištění je přitom režijně dražší než sociální pojištění srovnatelného druhu. Důvodem je možnost volby a konkurence jako dva charakteristické prvky soukromého pojištění.¹¹

Opomenutí režijních nákladů by bylo závažnou chybou, přesto nepovažuji tuto výhodu za natolik podstatnou, abych z hlediska efektivity systému podpořil další setrvávání u systému PAYG.

Chceme-li provést analýzu rizikovosti tohoto systému, musíme si nejprve určit, jaká rizika jí chceme podrobit.

Uvažujeme-li o systémech důchodového zabezpečení pak vždy porovnáváme výhody a nevýhody dvou hlavních přístupů k řešení této problematiky a to přístupu státem řízeného důchodového zabezpečení a důchodového zabezpečení

¹¹ Vostatek, J.: Sociální problematika – Ekonomie a politika penzijní reformy: Sociální pojištění versus soukromé spoření, 3/99, 1999 str. 8

založeného na dobrovolném soukromém pojištění, tak jak jsme již provedli při uvažování o správné režii.

Za nejdůležitější riziko v systému důchodového zabezpečení lze označit ztrátu hodnoty rezervy, která byla jedincem vytvořena pro krytí rizika invalidity v důsledku stárání. Ve státem řízeném systému důchodového zabezpečení je toto riziko eliminováno tím, že došlo ke vzniku „pohledávky“ za státem. Z tohoto úhlu pohledu je tedy rizikovost systému PAYG relativně malá, vzhledem k demografickému vývoji je však třeba počítat s tím, že výše důchodů bude relativně, tedy v poměru ke mzdám, klesat.

***Dosavadní zkušenost s penzijními systémy ve světě vede k poznání, že zabezpečení ve stáří pouze z jediného zdroje je nejen neefektivní, ale i nadměrně rizikové.** Velká část zemí spoléhá v současnosti téměř výhradně na průběžné financování, což má a bude mít negativní dopady jak na důchodce, tak na ekonomiku. Některé problémy jsou systému vlastní – například **nezáměrné mezigenerační transfery** či dopady na **trh práce**, v případě jiných není jasné, zda jsou nevyhnutelné či zda jsou pouze důsledkem špatného nastavení systému (předčasné odchody do důchodu, příliš velkorysé dávky).*

Vezmeme-li však v úvahu slabou vazbu příspěvky-dávky, nízké počáteční náklady v okamžiku zavedení průběžného financování, které stoupají až mnohem později, složitost a neprůhlednost, není překvapením, že nastavení parametrů snadno podléhá vlivům různých silících nátlakových skupin (důchodci, lidé těsně před důchodem, úředníci spravující průběžný systém), kterým politici nemají sílu odolávat. V tomto smyslu není špatné nastavení parametrů náhodné, ale spíše je průběžnému státnímu důchodovému zabezpečení vlastní.¹²

Ve výše provedené citaci by si měl čtenář povšimnout, jak se vracíme k podnětům, které jsme se již pokusili analyzovat v subkapitole *Sociální výdobytky za které „vděčíme“ odborům* a v subkapitole *Důchodové zabezpečení pohledem státu*. K již

¹² Kreidl, V.: Reforma penzijního systému, str. 13, 1.vyd., Praha, 1997

dříve analyzovaným rizikům zde připojuje Vladimír Kreidl problém nezáměrných mezigeneračních transferů. Pokusme se nyní stručně analyzovat tuto otázku.

Existující průběžný systém často neplní dobře ani jednu ze svých základních funkcí, redistribuci od bohatých k chudým. V tomto systému dochází často k absurdní situaci, že naopak chudí dotují bohaté. Bohatí lidé mají obecně vyšší vzdělání, takže do systému platí kratší dobu, vedle toho je však podstatné uvědomit si, že bohatí lidé mají větší možnost pečovat o své zdraví a tedy dožít se vyššího věku, z toho vyplývá, že pobírají důchody po delší dobu než chudí. Ruku v ruce s tím, jak je do tohoto systému z politických důvodů zakomponován princip ekvivalence na základě pojistné matematiky, jejíž výpočty jsou založeny na průměrné očekávané délce života se „nůžky“ ještě více otevírají. Při zachování současného stavu přenášíme na budoucí generace ohromné břemeno. Je pravděpodobné, že přerozdělujeme i od budoucích chudých k dnešním bohatým.

Z výše provedené analýzy je tedy zřejmé, že *průběžně financovaný* systém není vyhovující ani z hlediska efektivity, vzhledem k očekávanému prohloubení finančních nároků na budoucí produktivní generace, díky nepříznivému demografickému vývoji a není vyhovující ani z hlediska rizikovosti, vzhledem k problémům, které s sebou přináší mj. v podobě dopadů na trh práce, nežádoucím mezigeneračním transferům a nežádoucím umožňování politikům si jeho prostřednictvím „nakupovat“ hlasy od čistých daňových příjemců tohoto systému.

Tab.1 Přirozený pohyb obyvatelstva - na 1000 obyvatel¹³

Rok	Živě narození	Zemřelí	Sňatky	Rozvody	Přirozený přírůstek
1950-54	19,6	11,0	8,9	1,16	8,6
1960-64	14,4	10,3	8,0	1,45	4,1
1970-74	17,0	12,5	9,6	2,38	4,5
1980	14,9	13,1	7,6	2,64	1,8
1985	13,1	12,7	7,8	2,95	0,4
1990	12,6	12,5	8,8	3,09	0,1
1992	11,8	11,7	7,2	2,77	0,1
1994	10,3	11,4	5,7	2,99	-1,1
1996	8,8	10,9	5,2	3,21	-2,1
1997	8,8	10,9	5,6	3,15	-2,1

Pramen: Pohyb obyvatelstva v ČR, ČSU

Tab.2 Vývoj věkové struktury obyvatelstva¹⁴

Rok	Věková skupina		
	0-14	15-59	60 a více
1950	24,1	63,5	12,4
1961	25,4	59,7	14,9
1970	21,2	59,7	19,1
1980	23,4	59,8	16,8
1991	21,1	61,1	17,8
1993	20,0	62,0	18,0
1995	18,8	63,2	18,0
1998	17,7	64,3	18,0
2000*	16,3	65,3	18,4
2010*	14,5	62,5	23,0
2020*	14,4	58,6	27,0

* prognoza Českého statistického úřadu z r. 1997: střední ze 3 variant

¹³ Zdroj: <http://www.mpsv.cz> Zpráva o stavu populace a rozvoje České republiky MPSV z 2.1.2002

¹⁴ Zdroj: <http://www.mpsv.cz> Zpráva o stavu populace a rozvoje České republiky MPSV z 2.1.2002

Povinné spoření respektive pojištění

Spoření

*Spoření je jako metoda realizace sociálního zabezpečení využitelné jen k pokrytí rizika stáří – ostatní sociální rizika se vykytují v každém věku a nelze je tedy efektivně pokrýt spořením. V celé řadě rozvojových a dalších zemí existují systémy povinného spoření, označované anglickým termínem **provident funds**. V systému provident funds platí zaměstnanci a zaměstnavatelé pravidelné příspěvky na účty jednotlivých zaměstnanců u příslušného fondu. Prostředky na těchto účtech jsou úročeny. Při dosažení důchodového věku, při smrti nebo při invaliditě se celková naspořená částka i s úroky vyplatí zaměstnanci či pozůstalým.¹⁵*

Problémem spoření tedy je, že pokrývá pouze riziko stáří. Dalším neméně důležitým problémem v tomto systému je povinnost tohoto spoření. Jak již jsme si dříve ukázali na příkladu osoby trpící virem HIV jsou situace, kdy je spoření jednoduše neúčelné.

Povinné pojištění

Zabýváme-li se tímto termínem nemůžeme se vyhnout alespoň stručné diskusi penzijního systému Chile, na kterém si jej popíšeme.

Systém je povinný pro všechny zaměstnance, kteří začali pracovat po 1.1.1983 a dobrovolný pro osoby samostatně výdělečně činné. Zaměstnanci, kteří pracovali již před 1.1.1983 měli možnost si vybrat, zda chtějí zůstat ve starém PAYG systému a nebo přejít do systému nového. Zaměstnanci, kteří přešli do nového systému získali od vlády dluhopisy odpovídající příspěvkům, které již učinili do

¹⁵ Vostatek, Jaroslav: Sociální a Soukromé Pojištění, str.51, 1.vyd Praha, 2000

*systému starého; a ti, kteří zůstali ve starém systému mají zaručena svá práva na penzi z tohoto systému.*¹⁶

Chilská reforma spočívá v nahrazení sociálního starobního pojištění systémem povinného spoření, resp. soukromého důchodového pojištění u omezeného počtu (14) penzijních fondů (AFP), které jsou silně regulovány státem.

Všichni zaměstnanci odvádí do fondů každý měsíc 10% ze svých mezd, které jdou na jejich individuální účet. Každý zaměstnanec si může navíc odečíst ze své daňové povinnosti dalších 10% své mzdy. Tato částka je omezena výší 22.300 \$ ročně. Systém rovněž podporuje přispívání zaměstnavatelů, kteří si mohou započítat jako náklady na udržení příjmů příspěvky, které do tohoto systému zaplatí svým zaměstnancům.

Nový penzijní systém umožňuje tři druhy penzí¹⁷

1. Starobní penze: Muži musí dosáhnout věku 65 let a ženy věku 60 let, aby jim vznikl nárok na tuto penzi. Odchod do důchodu při dosažení tohoto věku není po nikom požadován. Na účastníky nejsou kladeny žádné další požadavky. Důchod je vyplácen buď formou annuity od účastníkov AFP nebo si může účastník za prostředky na svém individuálním účtu pořídit annuitu od soukromé pojišťovny.
2. Předčasný důchod: Aby mohl odejít účastník do předčasného důchodu musí mít na svém účtu naspořeno tolik, aby si mohl pořídit annuitu ve výši odpovídající minimálně 50 % jeho průměrného příjmu za posledních 10 let nebo minimálně 110 % státem garantované minimální penze
3. Invalidní a pozůstalostní důchod: Aby získal účastník nárok na invalidní důchod musí ztratit minimálně 2/3 svého pracovního potenciálu; pro získání

¹⁶ Rodríguez, J, L.: Chiles Private Pension System at 18: Its Current State and Future Challenges, Washington, 1999

¹⁷ Rodríguez, J, L.: Chiles Private Pension System at 18: Its Current State and Future Challenges, Washington, 1999

částečného invalidního důchodu musí ztratit mezi 1/2 a 2/3 svého pracovního potenciálu. Pozůstalostní důchod je vyplácen jeho dědicům v případě smrti.

Na otázku o efektivitě takového povinného „kapitálového“ systému musíme odpovědět v několika rovinách.

Efektivita povinného spoření se odvíjí od vývoje kupní síly peněžní jednotky ve které spoříme. Je zřejmé, že částka nároku, který každý účastník takového systému drží je denominována v penězích. Tedy hodnota takového nároku je nevyhnutelně spojena s problémy, kterým čelí peněžní jednotka. V době, kdy se ČR chystá na vstup do EU a s tím nevyhnutelnému přijetí společné měny EURO lze očekávat snížení reálné hodnoty úspor denominovaných v korunách. Proces přibližování se cenových hladin bude zdoluhavý a dokud nebude ukončen bylo by dle mého názoru chybou na takovýto systém přecházet.

Efektivitu povinného kapitálového pojištění měnový problém zasáhne podobně jako spoření, neboť dojde ke snížení hodnoty nároku klienta vůči pojišťovně.

Vedle měnového problému, kterému bude muset systém důchodového zabezpečení čelit je nutné na tomto místě ještě připomenout, že správní režie takového systému je podstatně náročnější.

Z hlediska rizikovosti čelí takovýto systém hned několika hrozbám. První z nich, a to snížení hodnoty úspor v důsledku snížení kupní síly peněžní jednotky jsme již nastínili dříve. Na tomto místě bych rád zdůraznil další, ne nepodstatné riziko a tím jsou již poněkolkáté politici a nátlakové skupiny.

Právě povinnost takového systému spoření respektive kapitálové části povinného pojištění otvírá prostor pro nátlakové, lobystické skupiny. Jak již jsem se zmínil v subkapitole věnované systému PAYG je pro politiky, i za předpokladu, že by problému rozuměli, velmi těžké odolat odborům či reprezentantům jiných zájmových skupin. Tento systém s sebou navíc přináší politikům možnost

rozhodovat, alespoň částečně, do jakých aktiv mají být uspořené prostředky investovány. Prostor pro korupci je zde řekněme nemalý.

System důchodového zabezpečení založený na dobrovolnosti

Lidské jednání je cílevědomé chování. Nebo můžeme říci: Jednání je vůle transformovaná v činnost, je snahou o dosažení cílů, je jedincovou smysluplnou odpovědí na stimuly a podmínky v jeho okolí, je jedincovým vědomým přizpůsobováním se všem exogenním podmínkám, které determinují jeho život.¹⁸

Na tomto místě jsem si dovolil zopakovat citaci ze subkapitoly *Důchodové zabezpečení pohledem jednotlivce*. Člověk nežije ve vakuu a jeho chování je determinováno mnoha faktory. Chceme-li diskutovat možnost *dobrovolného důchodového zabezpečování* je nutné brát v úvahu *exogenní* podmínky každého jednotlivce. Všichni máme určité preference, například si přejeme, aby vysvitlo slunce a přestalo již pršet, s tím ovšem nemůžeme nic udělat a proto se o to ani nesnažíme. Stejně tak jako fakt, že nemůžeme silou vůle přimět mrak, aby nám nezastiňoval slunce přijímáme i fakt, že žijeme ve společnosti, která nám zabezpečuje určitou míru sociálního zabezpečení, nebo chcete-li sociální pomoci.

Předpokladem pro to, aby se lidé začali více zajímat o kvalitu svého hmotného zabezpečení v případě realizace rizika invalidity je eliminace státních zásahů v sektoru důchodového zabezpečení. Někteří politici a ekonomové tvrdí, že není možné nechat na občanech zda a v jaké míře se budou starat o své důchodové zabezpečení a to zejména ze dvou důvodů.

1. Někteří jedinci jsou příliš krátkozrací, aby se starali o své důchodové zabezpečení
2. Existence programů sociální pomoci pro invalidní by vedla k tomu, že by se někteří lidé s nízkými příjmy rozhodli neukládat si dobrovolně žádné prostředky na stáří, vědomi si toho, že existují programy sociální pomoci a toho, že mohou

¹⁸ Mises, Ludwig von: *Human Action*, str. 11, 3. vyd. San Francisko, 1966

někdy v budoucnu vytvořit organizovaný nátlak na politiky, kteří jim za jejich hlasy umožní lepší kvalitu života.

Výše zmíněná rizika existují, ovšem nepovažoval bych je za hlavní rizika spojená s tímto systémem, spíše bych je označil za marginální. Za hlavní riziko spojené s dobrovolným systémem důchodového zabezpečení považuji riziko poklesu kupní síly měnové jednotky, ve které jsou pohledávky pojištěnců či spořitelů denominovány. Toto riziko lze částečně eliminovat tím, že se bude jedinec snažit investovat do takových pohledávek, jejichž hodnota je relativně stálá, což by umožnil vznik specializovaných institucí, ke kterému by nevyhnutelně došlo, pakliže by stát omezil svoje působení v sektoru důchodového zabezpečení.

Z hlediska efektivity proti sobě stojí dva argumenty. Tím prvním je, že každý jedná se svým majetkem s větší péčí než s majetkem cizím a tedy, lépe než státní úředník, z tohoto úhlu pohledu lze očekávat, že by výnosnost soukromých investic byla vyšší než by umožňoval systém, ve kterém stát určuje podmínky pro umístění investic penzijních fondů. Naproti tomu opět stojí vyšší režijní náklady než je schopna poskytnout monopolní státní instituce díky úsporám z rozsahu.

Systém důchodového zabezpečení kombinovaný

Za kombinovaný systém důchodového zabezpečení lze označit takový systém, ve kterém se stát pomocí různých pobídek snaží přimět jedince k tomu, aby se pro případ invalidity zajistil. Ať již se jedná o pobídky ve smyslu státních dotací či možnosti snížení daňových závazků o určité procento prokázaných výdajů na důchodové zabezpečení. Vedle tohoto systému „dobrovolného“ zabezpečení existuje určitá sociální síť, která je financována prostřednictvím zdanění.

Takovýto systém v sobě skrývá podstatnou část nešvarů, kterými trpí systém důchodového zabezpečení řízený státem a má v sobě zabudovanu tendenci se přeměnit zpět v systém státem řízený. Za jeho hlavní nevýhodu považuji fakt, že zde dochází k redistribuci od chudých k bohatým. Chudí si většinou poté co jsou zdaněni nemohou dovolit šetřit v dalším systému na důchod a tak jsou dotováni

pouze ti, co si to mohou „dovolit“. Za zářný příklad takovéto podpory lze označit český projekt *Stavební spoření*.

Vlastní návrh řešení

V teoretické části jsme se seznámili s problémy, které provázejí jednotlivé systémy důchodového zabezpečení. Chceme-li podat návrh řešení penzijní otázky musíme si určit podmínky, které má návrh splňovat.

1. Eliminace rizika spojeného s měnovou problematikou
2. Eliminace rizika spojeného s možností zásahů politiků, které by systém destabilizovaly
3. Dosažení co nejvyšší efektivity systému

Chceme-li splnit všechny tři základní podmínky musíme nevyhnutelně dojít k určité kombinaci prvků s vlivem státu a prvků soukromých. Naše situace je o to komplikovanější, že se blíží vstup ČR do EU, což s sebou přinese změny nejen v ekonomice, ale i v celé společnosti. Při vytváření systému důchodového zabezpečení je nutné vycházet zejména z individuálního přístupu. Tato podmínka je nezbytná vzhledem k tomu, že unifikace Evropy se nezastaví u našeho přijetí. Lze očekávat rozšíření EU o země, které jsou ekonomicky výrazně slabší a spolu s tím, jak se vyvíjí proces sjednocování Evropy, nevyhnutelně vedoucí k politické a tedy i fiskální unii lze očekávat, že dojde k sociálnímu pnutí mezi jednotlivci žijícími ve „společné Evropě“.

Vzhledem k nepříznivému demografickému vývoji je nutné výrazně omezit podíl průběžně financovaného systému na důchodovém zabezpečení. Jeho současnou podobu bych doporučil úplně zrušit a přejít na systém individuálních účtů účastníků, které by evidovala jedna ze složek vlády. Podle mého názoru by bylo vhodné, aby došlo ke konsensu napříč politickým spektrem, že státní systém důchodového zabezpečení by měl zaručovat maximálně jednu čtvrtinu z průměrného příjmu účastníka v posledních letech jeho ekonomické aktivity a to

pouze do určité výše, která by mohla být odvozena od průměrného příjmu, tento příjem by měl být indexován tak, aby nedošlo k jeho znehodnocení. Příspěvky do tohoto systému by se poté vypočítali na základě pojistně-matematických technik. Vedle toho bych doporučil zavedení podobných kritérií pro odchodu do důchodu jaký je aplikován v Chile. Tento první pilíř by umožňoval eliminaci měnového rizika neboť v takovémto systému by nebyly uloženy rezervy, které by mohly být znehodnoceny. Zároveň by díky zmenšení podílu pilíře ovlivňovaného státem došlo k eliminaci rizika spojeného s možností zásahů politiků, které by systém destabilizovali.

Problém tranzitivních nákladů, tedy nákladů spojených s generací současných a brzkých důchodců bych doporučil řešit pomocí posunutí věkové hranice pro odchod do důchodu doprovázené o postupné snižování nárůstů důchodu prostřednictvím prodlužování doby, ve které jsou důchody valorizovány. Toto by bylo doprovázeno postupným snižováním přímých daní, u nás nazývaných pojistným na sociální zabezpečení, které jsou odváděny do systému důchodového zabezpečení.

Zde bych doporučil ukončit státní zásahy do důchodového systému. Vzhledem k tomu, že by snížení nároků průběžného systému na daňové zatížení ponechalo lidem více z jejich peněz došlo by podle mého názoru k rozvoji kapitálového trhu, který by vytvořil vhodné a efektivní instrumenty pro důchodové zabezpečení.

Výše nastíněné řešení bych viděl pouze jako dočasné. Řešení, které by nám umožnilo přejít přes období, ve kterém se bude česká ekonomika přizpůsobovat podmínkám v EU. Po delším časovém odstupu, během něhož nutně dojde k vyspění společnosti ve vztahu k důchodovému zabezpečení by bylo vhodné ještě více eliminovat státní zásahy v sektoru důchodového zabezpečení.

Závěr

Téma, které bylo diskutováno v této práci je velmi složité hned z několika důvodů. Za ten hlavní bych označil, že časté zásahy do systému důchodového zabezpečení jsou nevhodné zejména proto, že všichni občané kalkulují při svém chování ve vztahu k důchodovému zabezpečení se současnými podmínkami, které jim systém vytváří. Dojde-li ke změně těchto podmínek musí se jí všichni přizpůsobovat což vede ke vzniku nákladů s tím spojených. Za další velmi podstatný důvod k tomu, aby nebylo do tohoto systému často zasahováno bych označil cíl stability takového systému. Bude-li docházet k častým zásahům do tohoto systému nevyhnutelně dojde k jeho destabilizaci. Je žádoucí, aby systém důchodového zabezpečení přestal být jedním z hlavních politických témat, neboť takovýto stav nevyhnutelně vede k tomu, že po každých volbách se budou politici snažit plnit své sliby různými zásahy do tohoto systému.

Systém důchodového zabezpečení České republiky se v brzké době dostane v souvislosti se vstupem do EU do komplikované situace vzhledem k tomu, že bude postavena před problém vyrovnávání cenové hladiny s úrovní, na které se nachází v členských zemích EU. Vedle toho čelí ČR stejně jako ostatní vyspělé země problému změny demografického vývoje.

Právě tento okamžik je vhodný pro postupné zavádění změn v systému důchodového zabezpečení, neboť česká společnost bude připravena na vznik nepříjemností spojených se vstupem do EU. V této práci byla provedena diskuse jednotlivých možných scénářů pro konstrukci systému důchodového zabezpečení. Z výše provedené analýzy vyplývá, že rizika spojená se státními zásahy v sektoru důchodového zabezpečení jsou velká a to zejména z důvodu politizace této problematiky vedoucí k nežádoucí destabilizaci systému důchodového zabezpečení neustálým zasahováním do systému z politických důvodů.

Konečným cílem penzijní reformy by mělo být odstátnění systému důchodového zabezpečení. Tento krok s sebou však přináší riziko monetárního znehodnocování

rezervy na stáří, kterou si budou jednotlivci vytvářet prostřednictvím spoření a soukromého pojištění. Toto riziko je ze současného pohledu umocněno tím, že po vstupu ČR do EU dojde k přijetí společné měny EURO což bude mít za důsledek relativní znehodnocení úspor.

V kapitole *Vlastní návrh řešení* se čtenář seznámil s jedním z možných řešení důchodové reformy a to postupným odstátňováním systému důchodového zabezpečení.

Hlavním cílem této práce bylo seznámit čtenáře s možnými konstrukcemi systému důchodového zabezpečení. Věřím, že se mi v rámci rozsahu této práce podařilo tento cíl splnit. Samozřejmě není možné a podle mého názoru ani účelné diskutovat v práci tohoto typu všechny scénáře, které jsou navrhovány různými odborníky a politiky. Můj přístup byl založen na analýze vhodnosti státních zásahů v tomto sektoru ekonomiky a porovnání systému s vlivem státu a systému založeném na dobrovolnosti zejména z hlediska jejich rizikovosti a efektivnosti. Za hlavní přínos této práce považuji zanešení pohledu jednotlivce do analýzy systému důchodového zabezpečení.

Na tuto práci bych rád navázal svou diplomní prací, jejíž rozsah spolu s možností odvolávání se na tuto práci a tím ušetření prostoru mi umožní provést vedle teoretické analýzy rovněž analýzu empirickou. Jsem přesvědčen, že v době kdy budu vypracovávat diplomní práci již bude ČR členem EU a analýza tohoto systému z pohledu společné Evropy bude neméně zajímavá.

Seznam použité literatury

Knižní publikace:

1. Kreidl, V.: Reforma penzijního systému, 1.vyd., Praha, 1997
2. Mises, Ludwig von: Human Action, 3. vyd. San Francisko, 1966
3. Rothbard, M.N.: Ekonomie státních zásahů, 1.vyd. Praha, 2001
4. Rothbard, M.N.: Man, Economy, And State, 3.vyd., Auburn, 1993
5. Vostatek, Jaroslav: Sociální a Soukromé Pojištění, str.50, 1.vyd Praha, 2000

Časopisy, články a jiné publikace:

1. Sociální politika, Praha, ročníky 1998 - 2002
2. Pojistný obzor, Praha, ročníky 2000 - 2002
3. Free Market, Auburn, ročníky 1998 – 2002
4. Friedman, M.: Speaking the truth about social security reform, CATO INSTITUTE – Briefing Papers, č. 46, Washington, 4/99
5. Rodríguez, J, L.: Chiles Private Pension System at 18: Its Current State and Future Challenges, Washington, 1999

Internetové stránky:

Ministerstva práce a sociálních věcí ČR - <http://www.mpsv.cz>

Ludwig von Mises institute – <http://www.mises.org>

The Library of Economics and Liberty – <http://www.econlib.org>

Česká asociace pojišťoven – <http://www.cap.cz>

The CATO institute – <http://www.cato.org>